

Hikmet Yurdu, Ocak – Haziran 2011, Yıl: 4, C: 4, Sayı: 7, ss. 177 - 197

İslam Borçlar Hukukunda Muhayyerlikler ve Çeşitleri

Rıdvan Bayer

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni

İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Bölümü İslam

Hukuku Ana Bilim Dalı yüksek Lisans Öğrencisi

ridvanbayer2344@hotmail.com

Özet:

Günümüzde, ülkelerin gelişmişlik düzeyinin ölçütü olarak, ekonomi ve teknoloji alanlarındaki atılımları göz önüne alınırken, insan hakları ve demokratik alanlardaki gelişmeler de bu konuda ağırlığını hissettirmektedir. Tüketimin hızla arttığı günümüzde öne çıkan temel sorunlardan birini teşkil eden tüketici haklarına, İslam Hukukunun yaklaşımını da göz önüne sermek gerekmektedir. Hayatımızın hemen her anında tanık olduğumuz veya bizzat içerisinde bulunduğumuz alış-veriş faaliyetleri, bazı hak ve sorumlulukları da beraberinde getirmektedir. Seçme özgürlüğü, seçme hakkı tanımak gibi anlamlara gelen muhayyerlik de ticaret hayatında önemli bir yer tutmakla beraber bir hak olarak bizlere sunulmuştur. Biz bu makalemizde, İslam Hukukunda alıcı ve satıcının sahip olduğu bazı muhayyerlikleri, bu muhayyerliklerin temellerinin nelere dayandığını ve ne gibi durumlarda son bulacağını izah etmeye çalıştık.

Anahtar kelimeler; Alış-Veriş, Muhayyerlik, Alıcı, Satıcı

Abstract:

Today, as a measure of the development level of countries, attempts in the fields of economy and technology taken into account, the human rights and democratic developments are felt the weight of. Enormous growth in consumption, which constitutes one of the outstanding fundamental issues of consumer rights, needed to the unroll the approach of Islamic Law. Almost every moment of our lives, we are witnessing in the current shopping activities or in person, are bring some of the rights and responsibilities. The approval, which means freedom of choice, recognize the right to choose, together to keep an important place in the life of trade is presented to us as a right. In this article, we tried to explain, some of the approvals of the buyer and the seller has in Islamic Law, what this approvals are based on the foundations of and how will end in situations.

Keywords; Shopping, The Approvals, Buyer, Seller

Giriş

İçerisinde yaşadığımız yüzyılda yaşanan olaylara bakacak olursak demokrasi ve insan haklarına yapılan vurgunun ne denli çok olduğu görülecektir. Bir şey üzerinde bu kadar durulması, o konuda sorun olduğunun da göstergesi sayılabilir.

İnsan hakları konusunda öne çıkan konulardan biri de, tüketim toplumu olmanın daha çok ön plana çıkmasından dolayı, tüketici haklarıdır.

Tüketici hakları, İslam hukukunda da göz önünde bulundurulmuş, hukuki düzenleme alanına alınmış haklardandır. Alış veriş, insanların toplu yaşamasının doğal bir sonucudur ve insanların birbirleriyle etkileşiminin had safhada olduğu toplumsal bir realitedir.

İslam hukuku, alış verişin taraflarını oluşturan satıcı ile tüketici arasında – her iki tarafın da haklarının zayi olmaması için- belirli konularda orta yolu bulmak, zararı ortadan kaldırmak için muhayyerlik hakları tanımıştır.

Bu sebeple biz, günümüzde üzerinde önemle durulan tüketici hakları çerçevesindeki İslam Hukukunda muhayyerlikleri araştırmayı uygun gördük. Araştırmamız genel olarak muhayyerlik kavramı, hükmü ve süresinin ele alındığı bir bölüm ile İslam hukukunda muhayyerlik çeşitlerinin ele alındığı bir bölümden meydana gelmektedir.

A. İslam Hukukunda Muhayyerlik

1. Sözlükte Muhayyerlik Kelimesi

Muhayyer kelimesi, hayırlı olmak anlamındaki “hâra” sülasi fiilinden türeyen bir isim olup tef’il babında mastardır. Seçmek, üstün olmak, seçim hakkı tanımak gibi anlamlara gelmektedir.¹

¹ İbn Manzur, *Lisanu'l-Arab*, Daru'l-Mearif, Kahire, 1119, s.1300.

2. İstılahta Muhayyerlik Kavramı

Fıkıh terimi olarak muhayyerlik, alış-veriş yapan taraflardan birinin ya da her ikisinin akdi kabul veya fesih hakkı olarak tanımlanır. Tanınan seçim hakkına göre hiyârü'ş-şart ve hiyârü'r-rü'ye gibi tamlamalar içinde kullanılmakla birlikte, borçlar hukuku bağlamında muhayyerlik için "anlaşmaya veya şer'î bir gerekçeye dayanarak taraflardan birinin veya her ikisinin akdi onama yahut feshetme şıklarından birini (tayin muhayyerliğinde birkaç mebî'den birini) seçme hakkına sahip olması" şeklinde tanımlanabilir.²

İslam hukuku satış (bey') akdinde taraflar için muhtelif muhayyerlikler kabul etmiştir. Alım satımda asıl olan, şartları tekemmül ettiğinde bağlayıcılık olmasına rağmen, bu genel kural iki tarafın maslahatlarına binaen adaleti sağlamayı, aldanma (gabn) ve zararı def etmek için bir ruhsat olarak muhayyerlik meşru kılınmıştır.³

3. Kavramsal Çerçeve

a) Akit Meclisi

Akit meclisinin tanımı konusunda mezhepler farklı yaklaşımlarda bulunmuşlardır. Hanefî ve Mâlikîlere göre akit meclisi, akdin kuruluşu ile ilgili fiil ve davranışlar bütünüdür; îcab ile başlar, kabûl ile biter.⁴ Diğer mezheplere göre akit meclisi kavramı maddîdir, akdin yapıldığı yer ve akdi yapanların fiziki varlığı ile ilgilidir; icab-kabulden sonra başlar, tarafların birbirinden ayrılmalarına; yani meclisi terk etmelerine kadar devam eder.⁵ Birinci yaklaşıma göre akit, kabûl ile kesinleşir ve meclis sona ererken ikinci yaklaşıma göre kabulle akit meclisine dönüşür ve ta-

² Apaydın, "Muhayyerlik", s.25; "Hıyar, muhayyerlik demektir." Mecelle md. 116.

³ Apaydın, "Muhayyerlik", s.26.

⁴ El-Mavsili, *el-İhtiyar li Ta'lili'l-Muhtar*, Daru'l Marife, Beyrut, 2004, c.3, s.5; İbn Kudame, *el-Muğni*, Dar-u Alime'l-Kutubi, Beyrut, ts., c.6, s. 7-8.

⁵ eş-Şafii, *el-Umm*, Daru'l-Vefa, 2001, c.4, s.6; İbn Kudame, *el-Muğni*, c.6, s.8.

rafların bedenen birbirlerinden ayrılmasına kadar devam eder. Bu süreçte her iki tarafın tek taraflı irade ile akitten rucu etme hakkı vardır.

b) Taraflar

Akittle taraflar, akdin oluşumunu sağlayan satıcı ve alıcıdan meydana gelir. Akittle taraf olan şahısların hukûkî ehliyete sahip olmaları gerekir. Temyiz melekesine sahip olamamış çocuk, akıl hastası, bunak, ölümcül hasta ve temyizsiz sarhoşun irâde beyanları müteber değildir.

c) İcab-Kabul

Karşılıklı irâde beyânıdır. Kur'ân-ı Kerîm, akdin karşılıklı rızâ temeline oturmasında, daha doğrusu akdin karşılıklı rızâ üzerine kurulmasını emretmektedir.⁶ Rızâ psikolojik bir hâl olduğu için bunun dışı vuran, objektif bir alâmetine ihtiyaç vardır; işte bu alâmet de icab-kabul tabiri ile ifade edilen irâde beyânıdır.

4. Mukayyerliğin Hükmü

İslam hukukunda genel olarak kabul edilen farklı muhayyerlik çeşitleri vardır. Ancak İslam Hukukunda tanınan bütün muhayyerlikler, bütün mezhepler tarafından kabul görmemektedir. Değişik bir ifadeyle farklı ekoller, farklı muhayyerlik çeşitleri karşısında farklı tutumlar sergilemektedir.

İslam hukuku, muhayyerlik konusunda hem alıcı hem de satıcının muhayyerlik hakkını talep etmesini kabul ettiği gibi, sadece birinin veya bir üçüncü şahsın muhayyerliğinin şart koşulmasına da imkân tanımıştır.

⁶ "Ey iman edenler! Mallarınızı aranızda batıl yollarla yemeyin. Ancak karşılıklı rıza ile yapılan ticaretle olursa başka. Kendinizi helâk etmeyin. Şüphesiz Allah, size karşı çok merhametlidir." Nisa, 4/29.

B. Muhayyerlik Çeşitleri

İslam hukuku alış-veriş akdinde çeşitli muhayyerlikleri kabul etmiştir. Bunlar; meclis, görme, şart, ayıp, nakit, tayin, istihkak muhayyerliği'dir. Bunlardan başka, müşterinin haksızlığa uğraması ihtimali durumunda, ortaya çıkabilecek haksızlığın giderilmesi için o muamele adı altında da muhayyerlikler tanınmaktadır. Mesela, hayvanın sütü sağılmayarak müşteriyi yanıltmak amacıyla hayvanın sütlü gösterilmeye çalışılması durumunda müşteriye tanınan "tasriye muhayyerliği", fiyat kızıştırma hadisesi vukubulmuş alış-verişlerde müşteriye tanınan "neceş muhayyerliği" gibi. Konusu bakımından değişik ayrımlara tabi tutulan muhayyerlikler için otuzu aşkın isim zikredilmektedir.⁷ Biz burada bu muhayyerlik çeşitlerinden en yaygın olan meclis muhayyerliği, şart muhayyerliği, görme muhayyerliği ve ayıp muhayyerliği üzerinde duracağız.

1. Meclis Muhayyerliği (Hıyaru'l-Meclis)

Meclis muhayyerliği, akid meclisinden bedenen ayrılmadıkları sürece, tarafların münferit iradeleriyle akidden vazgeçme hakkına sahip olmalarıdır.⁸ Akit, bir konuda iki irade ve rızanın (icab-kabul) birleşmesinden ibaret olduğuna göre bu birleşmenin objektif olması gerekir. Taraflardan biri icabı yaptığı yerden ayrıldıktan sonra yahut aradan uzun bir zaman geçtikten sonra karşı taraf kabulde bulunsa, iki irade ve rızanın aynı konuda birleştiğini söylemek güçtür. Çünkü bu süreçte icabı yapan kişi bundan vazgeçmiş olabilir. İnsanların içinde bulunan irade ve rızanın nerede ve ne zaman bulunduğu ve ne zaman değiştiğinin bilinmesi mümkün olmadığından, objektif olan akit meclisi sayesinde iradelerin bir noktada birleştiğine hükmedilebilir.⁹

⁷ Geniş bilgi için bkz. Apaydın, "Muhayyerlik", s.26.

⁸ Apaydın, "Muhayyerlik", s. 30.

⁹ Karaman, Hayrettin, *Ana Hatlarıyla İslam Hukuku*, Ensar Neşriyat, İstanbul,2005, c.3,s.52.

Bu muhayyerliğin temeli, Hz. Peygamberin, “**Taraflar ayrıldıkça alıcı ve satıcı muhayyerdir**”¹⁰ hadisidir. Bu hadise istinaden ortaya çıkan meclis muhayyerliği konusunda İslam âlimleri iki farklı anlayış geliştirmişlerdir. Birincisine göre akid yapanların bedenen bir arada bulunmaları değil lâfzen akit üzerinde konuşuyor olmaları esas alınırken, ikincisine göre ise akid yapan tarafların akid hakkında konuşmayı bıraksalar bile bir arada bulunmaları muhayyerlik meclisini oluşturur.

Muhayyerlik meclisini akit hakkında konuşmakla sınırlayan Ebu Hanife (150/767)’ye göre akit icab ve kabul ile tamam olduktan sonra akdi yapanlar bedenen birbirlerinden ayrılamasalar dahi meclis sona ermiştir ve akit bağlayıcı olmuştur. Ona göre akit meclisi, tarafların bedenen bir arada buldukları yer değildir. Akit meclisi, icab-kabul gerçekleşikten sonra sona erer yani akit meclisi mekânı değil zamanı ve alış-verişte kabulü veya vazgeçmeyi ifade eder.¹¹ Hanefîler, muhayyerliğin temeli olarak görülen hadisi, taraflardan her birinin henüz akdin kuruluş aşamasına gelmemiş akidleşme sürecini tek başına sona erdirme hakkına sahip olma manasında seçimlik hakkı şeklinde yorumlama eğilimindedir. Bu mezhebe göre rücû¹² ve kabul¹³ muhayyerlikleri taraflara esasen yeterli bir güvence sağlamaktadır. Dolayısıyla meclis muhayyerliği gibi yeni bir seçimlik yetki ihdasına gerek yoktur. Bu görüşün mesnedi yapılan akde riayet etmeyi ve onun gereğini yerine getirmeyi emreden naslar ve kıyastır.

İmam Malik (711/795), yukarıdaki hadis sahih olsa bile Medine’deki uygulamanın bu hadisle uyuşmadığını belirterek hadisle amelî reddetmektedir. Ona göre meclis muhayyerliğinin şart koşulması

¹⁰ Buhari, Buyû’, 44, 45 Müslim, Buyû’ 43, 44.

¹¹ El-Mavsilî, *el-İhtiyar*, c.3, s.15.

¹² Rucu muhayyerliği; icabı yapan tarafın, karşı tarafın kabulünden önce bundan vazgeçme serbestliğidir.

¹³ Kabul muhayyerliği; Akdin taraflarından birinin icapta bulunmasından sonra karşı tarafın aynı mecliste icabı kabul etme veya etmeme hakkıdır.

durumunda alım-satım fasit olur.¹⁴ Bundan başka, İmam Malik'in meclis muhayyerliği konusunda kendilerinin bir tanımının olmadığını ve onunla amel edilmediğini söylediği belirtilmektedir.¹⁵

Muhayyerlik meclisi anlayışını kabul eden ve bu konuda görüş belirten sahabe ve tabiun müctehidlerine, İmam Şafiî (767/819)'ye, Ahmed b. Hanbel (781/855)'e göre, akdi yapanlar bedenen birbirlerinden ayrılıp akit meclisini terk etmedikleri müddetçe akit bağlayıcı değildir, rucu imkanı vardır. Bu icihadın dayanağı yukarıda rivayet edilmiş bulunan “ **Alış-veriş yapanlar birbirlerinden ayrılmadıkları müddetçe muhayyerdirler.**” hadisidir.¹⁶

Meclis muhayyerliğini kabul edenlere göre meclis muhayyerliği, akdi yapan taraflara meclisi terk edip ayrılmadıkları müddetçe tek taraflı olarak akdi bozma, icab veya kabulden vazgeçme imkanı vermektedir. Buna göre akdin kesinleşebilmesi için şu şartların gerçekleşmesi gerekir:

1. Muhayyerlik meclisi, akdi yapanların bedenen birbirlerinden ayrılmalarıyla sona erer. Bedenen birbirlerinden ayrılmaktan maksat, bir görüşe göre birbirlerini işitemeyecek kadar ayrılmaları, başka bir görüşe göre de örf ve âdete göre ayrılmanın gerçekleşmesidir.
2. Muhayyerlik teklifi: icab ve kabulden sonra fakat meclisten ayrılmadan önce taraflardan birinin diğerine “ akdi bozmak veya kesinleştirmek seçeneklerinden birini tercih et” demesi ve karşı tarafın da bundan birini tercih ettiğini belirtmesidir. Bu takdirde meclisi terk etmeden akit gerçekleşmiş olur.
3. Taraflardan birinin ölümü: Müşteri ve alıcıdan herhangi birinin meclis muhayyerliği sona ermeden vefat etmesi halinde

¹⁴ Sahnun, *el -Müdevenetü'l-Kübra*, Daru'l-Kitabu'l-İlmiyye, Beyrut, 1994, c.3, s.222-223.

¹⁵ Sahnun, *Müdevene*, c.3, s.222.

¹⁶ eş-Şafiî, *el-Umm*, c.4, s.6-9; İbn Kudame, *el-Muğnî*, c.6, s.10-14.

muhayyerlik sona ermiş olur. Ebu Hanife ölüm halinde muhayyerliğin miras olarak bırakılamayacağı görüşündedir.¹⁷ Ahmed b. Hanbel de bu görüştedir.¹⁸ İmam Malik ve İmam Şafi'ye göre ise ölüm muhayyerlik hakkını ortadan kaldırmaz, varisler bu hakkı kullanabilirler.¹⁹

4. Akit tamam olmadan önce muhayyer olmamayı şart koşturmak: Bu Ahmed b. Hanbel'in görüşüdür ve daha başta muhayyerliği iskat etmek caizdir. İmam Şafi'ye göre ise, meclis muhayyerliğinin akdin tamam olmasından sonra söz konusu olduğunu ve öncesinde böyle bir şeyin şart koşulmasının caiz olmadığı görüşündedir.

2. Şart Muhayyerliği (Hıyaru'l-Şart)

"Hıyar", "hiyârü'ş-şart" ve "bey'u'l-hıyâr" gibi başlıklar altında incelenen şart muhayyerliği satım ve icâre gibi bedel değişimi esası üzerine kurulu, feshe elverişli bağlayıcı akidlerde tarafların anlaşmasına bağlı olarak birinin veya her ikisinin muayyen bir süre içerisinde akdi onama, imza, icazet yahut feshetme hakkına / yetkisine sahip olmasını ifade eder.²⁰

Şart muhayyerliğinin kaynağı Habban b. Munkız hadisindeki "**Senin için üç günlük muhayyerlik vardır**"²¹ lafzıdır. Bu hadiste zikredildiği gibi, İmam Ebu Hanife ve İmam Şafi muhayyerlik süresinin üç günü geçmemesi gerektiğini, üç günü geçmesi halinde ise alışverişin fasit olduğunu ileri sürerler.²² Ebu Hanife, alışveriş akdinin taraflarından biri üç günden fazla müddet muhayyer olmayı veya va-

¹⁷ eş-Şeybanî, *Kitabu'l Asl*, Dar-u Alime'l-Kutubi, Beyrut, 1990, c.5, s. 126; Serahsi, *el-Mebsud*, Daru'l-Marife, Beyrut, 1989, c.13, s.42.

¹⁸ İbn Kudame, *el-Muğni*, c.6, s.29-30.

¹⁹ İbn Kudame, *el-Muğni*, c.6, s.29-30.

²⁰ Apaydın, "Muhayyerlik", s.26.

²¹ İbnu'l-Cârûd, *Müntekâ*, Hadis no: 567; Dârakutnî, Sünen, 3/54; Hâkim, 2/22; Beyhâkî, 5/273.

²² eş-Şeybanî, *el-Asl*, c.5, s. 118; Nevevî, *Minhacu't-Talibîn ve Umdetu'l-Muftîn*, Daru'l-Minhac, Beyrut, 2005, s. 220.

kit beyan etmeksizin muhayyer olmayı veya meçhul bir vakit söyleyerek o vakte kadar muhayyer olmayı şart koşarsa şu durumlarda akit, caiz bir akde dönüşür: Akdi üç gün içinde kesinleştirmek ya da bozmak veya kendisinin ölümü sebebiyle akdin bozulmasıdır. Ayrıca satın alınan bir köle ise kölenin ölmesi veya müşterinin onu azad etmesi, yahut satın aldığı nesnede akdi bağlayıcı kılan bir yenilik meydana getirmesi de akdi caiz bir akde dönüştürür.²³ Buna muhalif olarak İmam Züfer ve İmam Şafii, süresiz muhayyerliği şart koşup daha sonra da üç gün içerisinde akit, olumlu ya da olumsuz olarak gerçekleşse dahi akdin fasid olduğunu savunurlar.²⁴ Ebu Hanife'ye göre, üç günlük süre dolup dördüncü günün başlamasıyla muhayyerlik ortadan kalkar ve akit fasit olur. Bu zamandan önceki zaman diliminde akit sahih ve geçerlidir.

İmam Ebu Yusuf (731/798), İmam Muhammed²⁵ (749/805) ile Ahmed b. Hanbel²⁶ (780/855), sürenin belirli olması kaydıyla şart muhayyerliğinin üç günden fazla olabileceğine cevaz verirler. Muhayyerliğin, akdi yapan iki tarafın, aldatılıp haksızlığa uğramalarından sakınmak için meşru kılındığını, muhayyerliğin maksadına ise bazen üç günde ulaşamayacağını bundan dolayı da müddetin akdi yapanların anlaşmalarına bağlı olmasını savunurlar.²⁷

İmam Malik, muhayyerlik için belli bir süreye ihtiyaç duyulmayacağını söylemiştir. Bu süre satılan malın durumuna göre değişir. Mesela, mebî (satılan şey) elbise veya benzeri bir şey ise iki gün yeterlidir, cariye ise beş gün veya bir hafta, bir ev ise bir ay yeterlidir.²⁸ Süfyan Sevrî, İbn Cinnî ve bir cemaat da, "Muhayyerlik için süre şart

²³ eş-Şeybanî, *el-Asl*, c.5, s.118-119.

²⁴ el-Mavsilî, *el-İhtiyar*, s.16, İbn Rüşd, *Bidayetü'l Müctehid Nihayetü'l Muktesid*, Kahraman Yayınları, İstanbul, 1985, s.185.

²⁵ eş-Şeybani, *el-Asl*, c.5, s. 118, Serahsi, *el-Mebsud*, c.13, s.41.

²⁶ İbn Kudame, *el-Muğnî*, c.6, s.38.

²⁷ el-Mavsilî, *el-İhtiyar*, s.15-16.

²⁸ Sahnun, *el-Müdevvene*, s. 206.

değildir. Muhayyerlik şart koşulduğu zaman taraflar hiçbir süreye tabi değildirler. Ne zaman isterlerse satışı feshedebilirler” demişlerdir.²⁹

Bunun yanında şart muhayyerliğini caiz görmeyen Süfyan es-Sevrî (715/777), İbn Şübrüme (693/761) ve Zahirilerden bir guruba göre, İslam hukukunun asıl kaynaklarında muhayyerliğin caiz olduğuna dair bir delil bulunmadıkça alım satımı bağlayıcıdır ve “**Senin için üç günlük muhayyerlik vardır**”³⁰ hadisinin ise, alım-satım akdinde aldatıldığını söyleyenler için özel bir durum olduğunu, bunun diğerlerini bağlamayacağını ya da hadisin sahih olmadığını ve muhayyerliğin garar olduğunu savunurlar. İbn Ömer hadisinde ise “**muhayyerlik satışı bu işin dışındadır**” denilmesi, “ bir kişinin, alış-verişteki arkadaşına satışı bozmak veya kabulden birini seç desin manasındadır. Nitekim hadis bu şekliyle de varid olmuştur” derler.³¹

Şu durumlarda şart muhayyerliği sona erer:

a) Muhayyerlik hakkı sahibinin, süresi içinde doğrudan veya satım, hibe vb. bir tasarrufta bulunmak gibi dolaylı bir yolla akdi onaması veya feshetmesi muhayyerliği sona erdirir.³² Ebû Hanîfe'ye ve Muhammed'e göre fesih beyanının geçerli olabilmesi için diğer tarafın muhayyerlik süresi içerisinde bundan haberdar olması gerekir. Ebû Yûsuf, İmam Mâlik, İmam Şafiî, Ahmed ve Züfer'e göre ise gerekmez.

33

b) Onama yahut fesih olmaksızın muhayyerlik süresinin dolması muhayyerliği ortadan kaldırır.

c) Akid konusu malın muhayyerlik hakkına sahip olan tarafın elindeyken, ister kendi fiili isterse tabii âfet veya başkasının fiiliyle olsun, fesih imkânını ortadan kaldıracak şekilde zayi olması veya

²⁹ İbn Rüşd, *Bidaye*, s.175; el-Cezirî, Abdurrahman, *Kitabu'l-Fıkh ala Mezahibi'l-Erbaa*, Daru İhyai't-Turasi'l-Arabî, bs. yok, ty., c.2, s.177-179.

³⁰ İbnü'l-Cârûd, Müntekâ, Hadis no: 567; Dârakutnî, Sünen, 3/54; Hâkim, 2/22; Beyhâkî, 5/273.

³¹ İbn Rüşd, *Bidaye*, s.174.

³² Kasanî, *Bedâiyü's-Senayî*, Beyrut, Daru'l-Kitabu'l-Arabiyye, 1974, c. 5, s. 267 vd., eş-Şeybanî, *el-Asl*, c. 5, s. 135-136.

³³ İbnü'l-Hümmam, *Fethu'l-Kadir*, Daru'l-Kitabu'l-İlmiyye, Beyrut,2003, c.6, s. 276-309.

ayıplı hale gelmesi de muhayyerliği ortadan kaldırır. Hanbelî ekolündeki iki görüşten birine göre böyle bir durumda tarafların muhayyerlikleri ortadan kalkar, müşteri semen ödemek durumunda kalır; diğerine göre ise satıcının muhayyerliği kalkmaz, akdi feshedip malın kıymetini isteyebilir.³⁴

d) Hanefî ve Hanbelîler'e göre muhayyerlik hakkına sahip olan tarafın ölmesi de muhayyerliği ortadan kaldırır. Şart muhayyerliğini, sahibinin irade ve tercihinine bağlı şahsî bir hak olarak gören Hanefîler'e ve çoğunluk Hanbelîler'e göre ister satıcıya ister müşteriye ait olsun, bu hak vârislere intikal etmez.³⁵ Bunu akdin bir sonucu ve malî bir hak olarak değerlendiren Şafî'ye göre ise intikal eder³⁶; İmam Malik'in görüşü de bu yöndedir³⁷. Ebu Hanife'ye göre, hak her iki tarafa ait olup ikisi birden ölürse akid tamam olur³⁸, biri ölürse diğerinin muhayyerliği devam eder. Muhayyerlik hakkı olmayan tarafın ölmesi muhayyerlik sahibini etkilemez. Yine hak sahibinin bayılması veya ak-lî dengesini kaybetmesi halinde şart muhayyerliği Şafî ve Mâlikîler'e³⁹ göre velisine intikal eder; Hanefîler'e⁴⁰ göre bu durumun sürenin dolmasına kadar devam etmesi halinde -bizatihi bu sebeple değil süresi içinde ihtiyari bir hak kullanımını olmadığı için muhayyerlik düşer.⁴¹

Mülkün devri bakımından da şart muhayyerliğindeki durum şöyledir: Muhayyerlik şartıyla yapılan satış akdi mülkiyeti sabit kılmada bağlayıcı olmaz. Aksine mülkiyeti sabit kılma hadisesi muhayyerlik şartının ortadan kalkmasına bağlıdır. Muhayyerlik ya satıcı için ya alıcı için ya da her ikisi için geçerli olur. Eğer satıcı için geçerli olur-

³⁴ İbn Kudame, *el-Muğnî*, c.6, s. 18.

³⁵ eş-Şeybanî, *el-Asl*, c.5, s. 118-119, 126, Serahsi, *el-Mebsud*, c. 13, s. 42; İbn Kudame, *el-Muğnî*, c.6, s. 29-30.

³⁶ Nevevî, *Minhâc*, s.219, Serahsi, *el-Mebsud*, c.13, s. 42.

³⁷ Sehnun, *Müdevvene*, c.3, s. 208-212.

³⁸ Eş-Şeybanî, *el-Asl*, c. 5, s. 119.

³⁹ Sehnun, *Müdevvene*, c. 3, s. 212.

⁴⁰ eş-Şeybanî, *el-Asl*, c.5, s. 118-119.

⁴¹ Kasanî, *Bedayiu's-Senayî*, c.5, s. 264 vd.

sa sattığı mal satış muhayyerliği sebebiyle mülkünden çıkmaz. Çünkü malın mülkiyetten çıkması karşılıklı rıza ile olur. Muhayyerlikte satış rızası olmadığından mal satıcının mülkiyetinden çıkmadığı gibi, her ne kadar müşteri malı teslim alsada dahi müşteri de mal üzerinde tasarrufta bulunamaz. Ancak bedel müşterinin elinden çıkmış olur. Çünkü satış kendisi için gerçekleşmiştir. Bedelin satıcının mülkiyetine girip girmediği konusunda ihtilaf vardır. Ebu Hanife, bedelin satıcının mülkiyetine girmediğini söylerken talebeleri olan İmam Muhammed ve İmam Ebu Yusuf, bedelin satıcının mülkiyetine girdiğini söylerler.⁴²

Muhayyerlik süresi içerisinde satılan mal müşterinin elindeyken telef olursa satış akdi kesinleşmiş olduğundan dolayı satıcının zararını öder.⁴³

Muhayyerlik şartını alıcı değil de satıcı şart koşarsa, mal, satıcının mülkiyetinden çıkar. Çünkü satış akdi onun açısından bağlayıcı hale gelir. Satıcının mülkiyetinden çıkan mal Ebu Hanife'ye göre alıcının mülkiyetine girmez.⁴⁴ Ebu Hanife görüşünü şu noktaya dayandırır: Muhayyerlik, iyi düşünerek karar vermek için meşru kılınmıştır. Eğer mülkiyetine hemen girecek olsa, artık düşünme fırsatını kaçıır. Oysa muhayyerlik müddeti zarfında o mal kendisinin mülkiyetine girmediği gibi, bu mal için verdiği bedel de kendi mülkiyetinden çıkmaz. Satın aldığı mal eğer mülkiyetine girse idi (bu mal için verdiği bedel de kendi mülkiyetinden çıkmadığına göre) o zaman iki bedel bir mülkiyette bir araya gelecekti ki, fıkhıta bunun bir misali yoktur.

Fakat İmam Muhammed ve İmam Ebu Yusuf'a göre mal, müşterinin mülkiyetine girer.⁴⁵ Bu konudaki görüşlerini şuna bağlarlar: Satılan mal satıcının mülkiyetinden çıkınca sahipsiz, başıboş bir mal haline gelmesin diye müşterinin mülkiyetine girmesi gerekir.

⁴² Kasañi, *Bedayiu's-Senayî*, c. 5, s. 265.

⁴³ eş-Şeybanî, *el-Asl*, c.5, s. 120.

⁴⁴ Kasañi, *Bedayiu's-Senayî*, c. 5, s. 265.

⁴⁵ Kasañi, *Bedayiu's-Senayî*, c. 5. S. 265.

İmameynin kavline göre muhayyerlik şartı ile satın alınan malın satıcının mülkiyetinden çıkıp müşterinin mülkiyetine girmeyişinin fıkıhta bir misali yoktur. Malın karşılığı olan bedelin ise müşteriden çıkmadığı konusunda icma vardır. Satıcı açısından alış veriş bağlayıcı olduğu için eğer satılan mal kendi elinde iken telef olursa ve eğer bedelini de almışsa bunu tazmin etmesi gerekir.⁴⁶

Muhayyerlik şartı her ikisi için de söz konusu ise, satış akdinde bağlayıcılık yoktur. Yani satılan mal satıcının mülkiyetinden çıkmadığı gibi malın bedeli de müşterinin mülkiyetinden çıkmaz. Sonuç, muhayyerlik akdinin kullanılmasına göre verilecektir. Akdin geçerlilik kazanması taraflardan birinin rıza göstermesine bağlıdır.⁴⁷

Muhayyerlik yabancı bir kişi (üçüncü şahıs)nin görüşü alınmak suretiyle şart koşulmuşsa inisiyatif ona geçer. Akdin feshi ya da onaylanması o kişiye geçtiği için, bu muhayyerliği ona bırakan kişinin söz hakkı kalmamıştır. İmam Züfer(728/775) ise bunun, kıyasa göre caiz olmadığını, çünkü akdi yapanın kendisinin olduğunu, nasıl ki, bedeli başkasının vermesi gerekmiyorsa, muhayyerlik hakkının da, başkası için şart koşulması caiz olmadığını söyler.⁴⁸

İmam Mâlik, "Yabancıya da muhayyerliği şart koşulabilir. Böyle bir şey vaki olduğu zaman satış caizdir" demiştir. İmam Şafiî de bu konudaki iki görüşünden birinde, "Eğer muhayyerliği şart koşulan satıcı veyahut alıcı, kendisine vekâlet vermemişse yabancıya muhayyerliği caiz değildir" görüşündedir. Bu görüşe göre İmam Şafiî, satıcı ile alıcıdan başka bir kimsenin muhayyerliğini caiz görmemiştir ki İmam Ahmed b. Hanbel de bu düşüncededir. İmam Şafiî diğer görüşünde ise, İmam Mâlik gibi üçüncü kişinin muhayyerliğini caiz görür.⁴⁹

⁴⁶ Kasanî, *Beyayiu's-Senayi*, c. 5, s. 266.

⁴⁷ eş-Şeybanî, *elAsl*, c.5 s. 126.

⁴⁸ Serahsi, *el-Mebsud*, c. 13, s. 47.

⁴⁹ İbn Rüşd, *Bidaye*, s.176-177.

Muhayyerlik süresi içerisinde satın alınan malın telef olması halinde zararın kime ait olacağı konusunda ihtilaf söz konusudur. Muhayyerliği satıcının veya alıcının şart koşması halinde zararın kimin tarafından tazmin edilmesi gerektiğini daha önce belirtmiştik. Bunun yanında İmam Malik ve talebeleri, Evzaî (707/774) ve Leys b. Sa'd (713/791) "Muhayyerliği ister satıcı ile alıcının ikisi de, ister yalnız biri şart koşmuş olsun, muhayyerlik süresi içinde malın uğradığı zarar satıcıya aittir. Alıcı için bir şey yoktur" görüşünü savunurlar. Bu konuda İmam Malik'in başka bir görüşünün de olduğunu söyleyenlere göre, "eğer mal, satıcının elinde ziyana uğrarsa, ziyanın satıcıya ait olduğunda ihtilaf yoktur. Fakat eğer alıcının elinde ziyana uğrarsa o zaman, Rehin⁵⁰ ve ariye⁵¹'nin hükmüne tabidir. Yani eğer ziyana uğraması alıcının ihmalden ileri gelirse, ziyan alıcıya, onun ihmalden ileri gelmezse satıcıya aittir" demişlerdir. İmam Şafiî'den de bu hususta iki kavli rivayet olunmuştur. Bu görüşlerden en meşhuru göre, muhayyerlik şartı kimin tarafından koşulmuş olursa olsun ziyanın alıcıya ait olduğu yönündedir.⁵²

Muhayyerliğe bağlı satış akdinde satıcının veya alıcının herhangi birinin akdi geçerli kılmasıyla akit gerçekleşir. İki taraftan biri akdi feshederse akit bozulur. İkisinden biri geçerli kılar diğeri de feshederse hüküm ilk davranana göre verilir.⁵³

3. Ayıp Muhayyerliği (Hıyarı'l-Ayb)

Ayıp muhayyerliği, taraflardan birinin akdin konusunu oluşturan bedellerden birinde, özellikle müşterinin satın aldığı malda değer düşürücü veya akitten umulan maksadı engelleyen bir kusur bulunduğunu fark etmesi üzerine bu gerekçeyle akdi fesih hakkına sahip olmasıdır. Ancak bu kimsenin, ayıbı akit sırasında bilmemesi gerekir. Alış-veriş sıra-

⁵⁰ Rehin, bir malı ondan mümkün olan bir hak karşılığında hapsedmek ve alıkoymaktır

⁵¹ Ariye, belli bir miktar kuru hurmanın tahminen aynı miktardaki taze hurmayla değiştirilmesidir.

⁵² İbn Rüşd, *Bidaye*, s.175-176.

⁵³ İbn Rüşd, *Bidaye*, s. 176.

sında müşteri satın aldığı eşyada bir kusur olduğunu görürse ve susarsa o mala razı olmuş demektir.⁵⁴

Ayıp, ticaret örfünde; malın kıymetini azaltan veya ondan yararlanmaya engel olan eksiklerdir.⁵⁵ Ayıplı mal satımı hadislerle yasaklanmıştır. **"Müslüman müslümanın kardeşidir. Bir müslümanın kardeşine ayıplı bir malı, bu ayıbı ona açıklamadıkça satması helal olmaz"**⁵⁶ Bir başka hadiste Hz. Peygamber, gıda maddesi satan bir adamın yanına uğradı, elini yığına batırdı. Alt tarafının ıslak olduğunu görünce; **"Bizi aldatan bizden değildir"**⁵⁷ buyurmuştur.

Satın alınan mal iki parça ise ve müşteri bunlardan birini teslim alır da, sonra diğerinde bir kusur görürse; ya ikisini de geri verir, ya da her ikisini de almayı kabul eder. Kural olarak keylî (ölçülebilir) mallarla veznî (tartılabilir) mallar aynı hükme tabidir. Ne malın tesliminden önce, ne de sonra malın bir kısmını kabul edip bir kısmını geri veremez. Çünkü kusurlu malı ayıklamak, kusuru artırmak olur.⁵⁸

Hanefiler, müşterinin malın ayıplı olduğunu ancak bazı değişiklikler yaptıktan sonra (yumurtanın, cevizin kırılması gibi) anlayabileceği durumlarda kısmen yararlanma imkânı varsa tamamen reddetmeyip ayıplı kısmını bedelinin indirilmesi konusunda satıcıya müracaat hakkı vardır görüşündedirler.⁵⁹

Satılan eşya, gıda maddesi olup da tüketici tarafından yenildikten; elbise olup da giyildikten sonra ayıbı ortaya çıktığında müşteri, Ebu Hanife'ye göre noksanı ile müracaat edemez. Ebu Yusuf ve Muhammed'e göre müracaat hakkı vardır.⁶⁰ Bu konuda İmameyn'in ictihadının tüketici menfaatlerine uygun düşmekte olduğunu görmekteyiz çünkü bazı tüke-

⁵⁴ Apaydın, "Muhayyerlik", s.29.

⁵⁵ Mecelle, madde 338.

⁵⁶ İbn Mâce, Ticârât, 45, Şevkanî, *Neylül-Evatar*, c.5, s.211

⁵⁷ Müslim, İmân 164, Fiten 16.

⁵⁸ Eş-Şeybanî, *el-Asl*, c.5, s. 128-129.

⁵⁹ el-Cezîrî, *Mezahib*, c.5, s.204.

⁶⁰ Mavsîlî, *el-İhtiyar*, c.3, s.24.

tim eşyalarının kusurlu olup olmadıkları kullanım sonrasında ortaya çıkabilmektedir. Yüzeysel olarak sağlam görünen bir malın kullanıldıktan sonra kusurlu çıkabilmektedir. Bu durumda da kusurundan dolayı satıcıya müracaat etme hakkının saklı kalması zarara uğramamak ve aldanmayı önlemek açısından gereklidir.

Hanbelîler de mebûn kısmen bozuk çıkması (fâsit) durumunda tüketiciye bozuk olan miktarın bedelini alma hakkı tanır.⁶¹

Ayıplı malların kıymetini tayin etmek için ticaret erbabından ehline sormak yoluna gitmek gerekir.

Ayıp muhayyerliğini düşüren sebepler şunlardır:

a) Müşterinin aldığı malın ayıplı olduğunu öğrendikten sonra açık biçimde veya malı satılığa çıkarması gibi dolaylı olarak ayıba rıza göstermesi.

b) Müşterinin muhayyerlik hakkını açık şekilde veya dolaylı olarak satıcıyı ayıptan ibra ederek iskat etmesi,

c) Satın alınan malın zayi olması,

d) Satılan malda eksilme veya artma meydana gelmesi.⁶²

4. Görme Muhayyerliği (Hıyarü'r-Ru'ye)

Müşteri için, akit sırasında veya daha önce malı görmediği zaman malda âdetlere göre bir değişiklik meydana gelmezse, malı görünce akdi feshetme veya devam ettirme hakkının olmasına görme muhayyerliği denir.⁶³ Çoğunluk İslâm hukukçularına göre, görme muhayyerliği gaib veya görülmeyen ayn'ın satımında uygulanır. Hadiste şöyle buyrulmuştur: "**Görmediği bir şeyi satın alan kimse, onu gördüğü zaman muhayyerdir**"⁶⁴

⁶¹ el-Cezirî, *Mezahib*, c.2, s.204.

⁶² Kasanî, *Bedayiu's-Senayî*, c.5, s.282-286.

⁶³ Apaydın, "Muhayyerlik", s. 29.

⁶⁴ ez-Zeylai, *Nasbû'r-Râye*, c. 4, s. 9.

Buradaki görmeden maksat sadece çıplak gözle görmek anlamında dar bir kapsamda düşünülmemelidir. Malın durumunu, yerini bilmek, koklamak bilinecek şeylerde “görme” koklamakla, yiyecek ve içecekte tatmakla, satın alınan bir koyunsa dokunmakla, binek hayvanı veya bir otomobil ise binip kullanmakla mümkün olur. Görme özürlü (âmâ) birinin muhayyerliği de eşyayı tanınmasını sağlayan yollardan biriyle düşer.

Bir kimsenin görmediği bir malı satın alması caizdir ve malı gördüğü zaman muhayyerlik hakkı vardır. Yani müşteri, dilerse malı satın alır dilerse de geri verir. Satın alınan malın bedeli bir başka eşya ise satıcı için de görme muhayyerliği vardır.

Muhayyerlik hakkı ancak malı görme anında sabit olur. Fakat görmeden satış akdini geçerli kılar, akid yine de bağlayıcı olmaz. Görmeden evvel sarih ifadeyle; “ben muhayyerlik hakkımı iptal ettim” dese bile, bu hak yok olmaz. Çünkü bu muhayyerlik şer'an sabit olmuştur; tarafların iptal etmeleriyle yok olmaz.⁶⁵ Görme muhayyerliğine sahip olan kişi malı görmeden evvel de akdi feshedebilir. Çünkü onun muhayyerlik hakkı vardır.

Satılan eşyanın her tarafını görmek zor olduğundan, görülmesi amaçlanan yerin görülmesi ile yetinilir. İnsanda görülmesi amaçlanan yer, yüzüdür. Satılan insanın (kölenin) değeri yüzüne göre artar veya eksilir. Hayvanlarda görülmesi amaçlanan yeri ise, yüzü ve kaba etidir.

Aldığının bir kısmını gören diğer kısmını gördüğünde muhayyerlik hakkına sahip olur: Çünkü bu durumda akid bağlayıcı olsa, müşteri görmediği şeyi satın almak mecburiyetinde kalacaktır ki, bu da nassa aykırıdır. Keza, satın alınan malın bir kısmı için alış veriş akdini kesinleştirmek, malın tamamı için akdi kesinleştirmez. Satın alınan malın bir kısmı için akdi geçerli kılıp diğer kısmını geri vermek sahih olmaz.⁶⁶

Numune ile satılan malların bir kısmını görmek, tamamını gör-

⁶⁵ İbnu'l-Humam, *Fethu'l-Kadir*, c.6, s. 315-316.

⁶⁶ Eş-Şeybanî, *el-Asl*, c. 5, s. 125, 128.

mek gibidir: Bunda temel prensip şudur; satılan mal elbise, binek, karpuz, ayva, nar gibi farklı iriliklerdeki sayılabilir nesnelere ise; görme muhayyerliği satın alınan malın tamamını görmedikçe, ortadan kalkmaz. Satın alınan mal numune ile satışa sunulan ölçülebilir, tartılabilir mallardansa veya ceviz ve yumurta gibi sayılır nesnelere; bunların bir kısmını görmek, tamamını görmek gibi olur. Bu sebeple görme muhayyerliği ortadan kalkar. Zira maksat, satın alınan malın vasıflarını öğrenmektir ki, bu maksada ulaşılmıştır ve muamelâta örf bu yönde caridir. Ancak müşteri malın geride kalan kısmının kendisine gösterilen numuneden aşağı kalitede olduğunu görürse, o zaman muhayyerlik hakkı doğar.⁶⁷

Satın alınan mal havuç, şalgam, soğan, sarımsak ve turp gibi; bitiminden sonra yer altında gizli kalan nesnelere ise; eğer yer altında olduğu biliniyorsa, yapılan alış veriş akdi geçerli olur. Aksi takdirde akid geçerli olmaz. Bir kimse bunları satar, sonra da bunlardan biraz numune koparıp alır ve müşteri de bu numuneyi beğenirse; bu mal soğan gibi ölçeklik mallardansa veya havuç ve sarımsak gibi tartı ile satılan mallardansa; İmameyn'e göre müşterinin muhayyerliği bâtil olur. Fetva da bu yöndedir. Çünkü buna ihtiyaç vardır. Muamele de bu tarzda cereyan etmektedir. Ebû Hanîfe'ye göre bu durumda müşterinin muhayyerliği bâtil olmaz.⁶⁸

Şart ve ayıp muhayyerliklerini düşüren sebepler görme muhayyerliğini de düşürür. Aralarındaki temel fark, görme muhayyerliğinin hukukullah kapsamında (kamu düzeninden) sayılması sebebiyle sarih ıskatla düşmemesidir. Hanefîler ve Hanbelîler görme muhayyerliğinin vârislere intikal etmeyeceği, Mâlikîler ise intikal edeceği görüşündedir.⁶⁹

⁶⁷ el-Mavsilî, *el-İhtiyar*, s.19-20.

⁶⁸ el-Mavsilî, *el-İhtiyar*, s.20.

⁶⁹ Apaydın, "Muhayyerlik", s.30.

Sonuç

İnsan, yaratılışı icabı yaşamını sürdürebilmesi için tüketim eşyalarına ihtiyaç duyar. Bu ihtiyacının bir bölümünü, Allah'ın insanın emrine sunmuş olduğu tabiatın karşılarken bir bölümünü de çeşitli mal ve hizmetleri alarak karşılar. Bu da beraberinde insanların etkileşime girmesini ve aralarında bazı hukuki kuralların bulunmasını gerekli kılar.

İslam Hukukunda, ticaret hayatı ile alakalı olarak gerek satıcının gerekse müşterinin zarara uğramasını engellemek için bazı kurallar konulmuştur. Hz. Peygamber de çarşı- pazar gezerek düzenlemeleri bizzat kendisi incelemiş, tüketicilerin haklarının korunması adına gerekli kuralları da ortaya koymuştur.

Ticaret hukukunda müşteri ve satıcı açısından yukarıda saydığımız muhayyerlikler, hem müşterinin zarara uğramasını, aldatılmasını önlemek hem de satıcıyı zarardan korumak için meşru kılınmıştır. **“Zarara zararla karşılık vermek yoktur.”**⁷⁰ hadisi bu hususa delil olmuştur.

Bu muhayyerliklerden, meclis muhayyerliği kabul etmek, akdin kesinlik kazanmasını meclisin sonra ermesine bağlı kılmaktır. Meclisin nasıl sona ereceği konusunda kesin bir ölçüt olmadığı için akdin kesinleşme zamanı da belirsiz hale gelir. Bu durum da beraberinde hukuki muamelelerde istikrarsızlığı beraberinde getirecektir. Meclis muhayyerliği kabul edenlerin görüşlerine dayanak ettikleri hadiste geçen “ birbirlerinden ayrılmadıkça” ibaresi, bulunulan ortamdan ayrılmaktan ziyade, alım-satım işiyle alakalı olarak konuşmanın devam ettiği zamanı ifade etmektedir. Yani hadis rucu ve kabul muhayyerliğini beraberinde getirmektedir.

Akit esnasında karşılıklı olarak iki tarafın da herhangi bir anda akitten vazgeçme haklarının da olması gerekmektedir. Tek taraflı iradenin olduğunu savunan ve icapta bulunan satıcının rucu hakkının olmadığı

⁷⁰ Ahmed b. Hanbel, Müsned, c.1, s.313

ğını savunan İmam Malik'e nazaran Ebu Hanife ve diğer müctehidlerin görüşleri kabule daha şayandır.

Şart muhayyerliğinde ise hadise dayanılarak taraflara üç günlük muhayyerlik tanınır. Muhayyerliğin üç gün ile sınırlandırılmasından ziyade tedbir ve istişare için daha uzun bir müddetin şart koşulması düşünülebilir. Zira üç gün bazen yeterli olmayabilir. Alınan eşyanın elektronik bir eşya olduğu düşünülduğünde üç günlük bir süre karar verebilmek için yeterli olmayabilir. Aynı zamanda satıcının da zarara uğratılmaması noktasında en kısa zamanda karar verilmesi de yerinde olur. Bu konuda İmam Malik, İmam Ebu Yusuf ve İmam Muhammed'in görüşü daha uygundur.

Müşterinin, bir malı görmeden önce alması, kendisini zarara uğratacağından ya da müşteri aldatılacağından dolayı görme muhayyerliğinin tanınması uygun olur. Çünkü müşterinin ihtiyacı satın aldığı şeyin bizzat aynıdır (kendisidir.) Buna mukabil satıcıya görmeden sattığı şeyden dolayı görme muhayyerliğinin tanınmamasında da onun için ihtiyacın, satılan mal değil de bedel olması delil olarak getirilir. Günümüzde internet üzerinden yapılan alım-satımlarda, alıcının malın bir kısmını görmesinden dolayı malın tamamını görme adına muhayyerliğinin olması gerektiği düşünülebilir.

Ayıp muhayyerliği, satılan malda var olma ihtimali olan bir kusurdan dolayı tanınan haktır. Hz. Peygamber'in bizzat çarşı-pazar dolaşarak teftiş etmesi, Müslüman kardeşine bir mal satarken ayıbını söylememek sizin malı satmasının caiz olmadığını, bunu yaparsa Allah'ın gazabının ve meleklerin lanetinin o kişi üzerine olacağını belirtmesi ayıplı malın satışının caiz olmadığını ortaya koymaktadır. Bundan dolayı bu gün için de ya satıcı sattığı malın ayıbını alenen göstermeli ya da satılan malın ayıplı olması ihtimaline karşılık müşteriye ayıp muhayyerliğinin tanınması gerekir.

Bu çalışmayla hem İslam Hukukunun ticari muamelelerdeki yaklaşımını gördük hem de günümüzde yeni ortaya çıkan alış-veriş çeşitleri

karşısında İslam Hukukunun nasıl bir tutum sergilediği hususunda bazı önerilerde bulunmaya çalıştık.

Kaynakça

- Apaydın, H. Yunus, "Muhayyerlik", **DİA**, İstanbul, 2006, c.31, ss.25-30.
- el-Cezîrî, Abdurrahman, **Mezahibu'l Erbaa**, Daru İhyai't-Turasi'l- Arabî, bs. yok, ty., c. 2.
- el-Mavsilî, Muhammed b. Mahmud, **el İhtiyar li Ta'lili'l-Muhtar**, Daru'l Marife,Beyrut, 2004, c.3.
- es-Serahsi, **el-Mebud**, Daru'l-Marife, Beyrut, 1989, c.13.
- eş-Şafiî, Muhammed b. İdris, **el-Umm**, Daru'l-Vefa, 2001, c.4.
- eş-Şevkanî, Muhammed b.Ali, **Neylü'l-Evtar**, c.5.
- eş-Şeybanî, Muhammed b. Hasan, **el-Kitabu'l Asl**, Dar-u Alime'l-Kutubi, Beyrut, 1990.
- ez-Zeylai, **Nasbû'r-Râye**, el-Mektebetu'l-Mekkiyeti, Cidde, ty., c. 4.
- İbn Kudame, Muvaffakuddin, **el-Muğnî**, Dar-u Alime'l-Kutubi, Beyrut, ts., c.6.
- İbn Manzur, **Lisanu'l-Arab**, Daru'l-.Mearif, Kahire, 1119, s.1300.
- İbn Rüşd, **Bidayetü'l Müctehid ve Nihayetü'l Muktesid**, Kahraman Yayınları, İstanbul, 1985.
- İbnü'l-Hümmam, **Fethu'l-Kadîr**, Daru'l-Kitabu'l-İlmiyye, Beyrut,2003, c.6.
- Karaman, Hayrettin, **Ana Hatlarıyla İslam Hukuku**, Ensar Neşriyat, İstanbul,2005, c.3.
- Kasanî, **Bedâiyu's-Senayî**, Beyrut, Daru'l-Kitabu'l-Arabiyye, 1974, c. 5.
- Nevevî, **Minhacu't-Talibiîn ve Umdetu'l-Muftîn**, Daru'l-Minhac, Beyrut, 2005.
- Sahnun, **el-Müdevvenetü'l-Kübra**, Daru'l-Kitabu'l-İlmiyye, Beyrut, 1994, c.3.